

HUR BLIR ANTROPOSOFI TILL METODER FÖR LÄKEPEDAGOGIK OCH SOCIALTERAPI?

Föredrag av Ruediger Grimm, sekreterare i Konferensen för läkepedagogik och socialterapi i Dornach.

Föredraget hölls på Kulturhuset i Järna den 29 januari 2007.

Vid Goetheanum är jag ansvarig för läkepedagogik och socialterapi samt för samarbetet mellan verksamheter i alla länder som arbetar efter antroposofiska metoder. Ikväll ska vi ägna oss åt en speciell fråga: baseras antroposofisk läkepedagogik på en socialantropologisk grund och metod? Vi upplever alltid att folk säger att antroposofisk läkepedagogik är bra i sitt praktiska utförande och att allt annat är något slags överordnad världsåskådning - antroposoferna får tro på vad de vill, huvudsaken är att de uträttar ett bra arbete.

Däri ligger ett visst återkommande problem, att inte bara förstå bättre och bättre själva vad vi gör, utan att också försöka förmedla till andra hur vi arbetar.

Naturligtvis handlar det först och främst om att utveckla det hela rent praktiskt.

Ett genialiskt infall

Jag vill berätta en liten historia. Många år arbetade jag på ett läkepedagogiskt hem vid Bodensjön i Tyskland. En vacker dag hade jag ett samtal med föräldrar till ett barn som varit där några år. De berättade om ett råd de fått av en kollega på institutet. Problemet var följande: När barnet hade varit hemma på lovet och tidpunkten närmade sig att återvända till skolan så började det bli problematiskt. Barnet grät och ville inte hjälpa till med att packa väskan. Bilfärden till hemmet var inte heller rolig. Självklart var en sån situation svår för föräldrarna. De berättade detta för min kollega som var ansvarig i huset. Naturligtvis kan man säga mycket till föräldrar som befinner sig i en sådan situation, t.ex. att så fort ni är borta är han glad igen och trivs i skolan. Så var det ju. Men varför skulle föräldrarna tro på det? För dem var det svårt att ha förtroende för denna skola. Min kollega sa bara en sak. Han sa så här: Nästa gång ni kommer med barnet kan ni baka ett bröd innan. Och så säger ni till honom, det där brödet kan du ta med och äta tillsammans med dina

kompisar. Och, tro det eller ej, det var det som var lösningen. Problem vid övergången mellan hem och la blev lättare och lättare att övervinna. Jag skulle inte ha berättat det här om inte föräldrarna hade berättat det för mig. Så här i efterhand kan man säga att lärarens idé var genialisk.

Ett genialiskt infall kallar vi inom läkepedagogiken för intuition, en idé som omedelbart verkar i en speciell situation. Nu är frågan, fick min kollega sin idé ur spontan genialitet eller begåvning, eller fick han den ur en slags skolning som förberedde honom? Han fick detta infall därför att han var väl förtrogen med barnet och han visste att barn med autistiska drag har svårt med övergångssituationer. Han kunde ha förklarat detta för föräldrarna, men vem vet om det hade hjälpt. Avgörande var att föräldrarna och barnet tillsammans kunde göra något åt saken, ett gott råd kunde omsättas i handling. Kännetecknande för en intuitiv idé är att den fångas upp /grips/ ur ett sammanhang och sen tillämpas i en konkret situation. Men en bra idé, ett infall eller en intuition, måste födas i ögonblicket. Man kan inte komma på ett bra infall om man inte redan innan är förberedd. När vi ser tittar på det vardagliga arbetet ser vi att varje dag egentligen bara kan lyckas om vi kan komma med sådana här intuitiva idéer i de rätta situationerna, idéer som vi inte kan förutse. Vi vet inte vad barnet bär med sig till oss när det kommer till skolan. Det kommer an på att ur situationen gripa rätt ord för att motivera barnet till samarbete, att hitta den rätta idén som kan leda till en handling, som leder till ett gemensamt lärande. Ovanstående exempel illustrerar att antroposofisk metodologi eller metod alltid uppstår i relationen mellan lärare – barn, socialterapeut – klient.

Metoden har inte fasta regler som går ut på att man har vissa handlingssätt där man bereder vissa steg och gör vissa åtgärder, utan det kommer alltid ur ögonblicket, ur relationen mellan läraren och barnet. Det finns en personlighet som ansvarar för den läkepedagogiska processen och man måste ställa sig frågan: Vilka är villkoren för en läkepedagogisk intuitiv handling?

I kväll vill jag gärna nämna några faktorer, som jag uppfattar som viktiga och som inte bara hänger ihop med världsåskådning, ideologi eller attityd. Här spelar antroposofin som andevetenskap en central roll. Den utgår alltid ifrån en kunskapsteori, hur vi som kunskapande människor kan uppfatta det mänskliga väsendet utifrån en andlig vetenskap. Ni vet ju att Rudolf Steiner under många år arbetade med kunskapsteoretiska frågor, innan han utvecklade antroposofin. Ur detta arbete utvecklade han en människokunskap som beskriver människans väsen som består

av kropp, själ och ande samtidigt. Den etiska grund växte fram, som används i det dagliga arbetet inom läkepedagogiken.

I det ögonblick vi uppfattar en människa, inte bara som ett kroppsligt väsen utan som andligt-själsligt väsen, övervinner vi alla defektologiska (defekt = missbildning) beteckningar och egenskaper som samlas kring ett fall. Ur en andlig synvinkel är den kroppsliga uppenbarelsen som träder emot oss meningsfull, inte genom att det fattas en hel del, utan för att det finns en mening med utseendet, begåvningen eller hindret. Det framstår som meningsfullt och som en livsuppgift. Varje litet utvecklingssteg som en individ kan gå har en mening ur denna synvinkel.

Varje barn eller ungdom som kommer till oss och som vi på så sätt har ansvar för, framstår också för oss som en gåta. Rudolf Steiner säger exempelvis att den som vill fostra barn med funktionshinder av något slag, ska framställa varje individ som en ny gåta. Vi behöver en läkepedagogisk vetenskap eller kunskapssyn, en läkepedagogisk människokunskap.

Att iaktta

För att förstå hur barnet visar sig för oss i sin kropp, själ och ande, för att leda det genom dess riktiga utvecklingssteg har vi å ena sidan iakttagelsen av barnet. Vi ser på ett barn, vi ser vilken kroppslig konstitution det lever i. Vi iakttar hur barnet sover, hur dess kroppsliga rytmer är, vi iakttar dess språk, dess kognitiva förmåga, dess tankeförmåga, dess rörelse och dess motorik. Vi tittar på barnets sociala förhållanden, vilken familj barnet kommer ifrån, om familjen bär det hela på ett lyckligt eller olyckligt sätt, vilka riskförhållanden som finns i ett familjesammanhang. Men den rena iakttagelsen, de yttre fakta som vi ser, ger inte en helhetsbild av barnet. Vi behöver alltså inte bara vända oss till barnet som vi ser det , utan vi behöver vända oss till barnet, till det vi behöver veta, för att få hjälp och här krävs en vetenskaplig människokunskap som grund.

Polariteter i människans väsen

Glömska och minne

Jag vill bara ge en liten minnesbild här av polariteterna som de framställs i den läkepedagogiska kursen. (R.Steiner 1924)

Å ena sidan upplever vi världen i bild. Var och en av oss har en inre bild av världen, vi minns var vi kommer ifrån, vår familj och vår ungdom, vårt vuxna liv, vi kan ha föreställningar och omdömen om det som vi upplever och det är ju en underbar egenskap som människan har, och de flesta tycker att det är fullständigt självklart att vi har den egenskapen. Så är det inte. Vi ser på oss själva och på vissa barn hur lätt det är att vi bortser från att aktualisera vissa bilder i oss själva. Till exempel om vi möter en människa som vi inte sett på två år, vi går fram och säger "Hej, ... eh" och sen återgår man fort till något annat för att inte låtsas om att man har glömt namnet på personen. Och så går man ifrån varandra och sen slår det en plötsligt, ja visst. Sen vill man helst vända sig om och säga "Herr Olsson". Det är lite av ett ålderstecken eller lite harmlöst. Men i de här inre bilderna finns Jagets närvaro. Och när vi förlorar en del av dessa inre bilder, förlorar vi oss själva.

Hur många barn känner vi inte som idag glömmer det som var i går, och som förmodligen inte heller har en förmåga att bilda sig en uppfattning om eller göra sig en bild av vad som kommer att ske i morgon. Den stora glömskan å ena sidan, men det finns också motsatsen till det.

Det är om man stöter på en människa och man genast minns vad denna person har begått för oföretter mot en själv för tjugofem år sedan. Jag kan inte lösgöra minnet från denna person. I detta allvarliga fall är det så att jag är besatt av en enda tanke, så stark att det inte finns utrymme för någon annan. Då talar vi om besatthet eller tvångstankar.

Gränszonen mellan yttrevärld och innervärld

Sen har vi den andra nivån av polariteter som har att göra med det som avspelar sig mellan det inre och det yttre. Vi kan också säga att det har att göra med den fina gränszonen som finns mellan oss och världen, vi vet alltid vilka vi själva är och vi skiljer oss från de andra. Gentemot världen har vi inte bara en yttre hud, utan vi bildar liksom en själslig hud som hänger ihop med vår identitetskänsla. Men huden är inte bara ett organ som skapar eller bildar en gräns utan den är öppen, den skapar också kommunikation med världen, den är genomsläpplig. I det själsliga kan man säga att vi å ena sidan är mer extroverta och å andra sidan introverta.

Vissa människor behöver starka sinnesintryck och tilltal för att vända sig till en annan människa och andra är i sig själva väldigt öppna och varseblivande gentemot sin

omgivning. Denna problemställning, det inre och det yttre, hör till de mest betydelsefulla frågeställningarna som aktualiseras av de problem som finns idag. Att styra denna andning, denna identitetsbildande andning mellan det inre och det yttre, så att det bildar identitet mellan det inre och det yttre. Och det är kanske också en av de speciella utmaningarna under ungdomstiden.

Om man nu bortser från det s.k. normala så ser man att det finns polaritet, det finns en pol som innefattar att vara sluten i sig, inåtvändhet, att vara fast i sig själv, och en annan pol som är att förlora sig själv i världen, att inte vara riktigt hos sig själv. Ni vet ju hur Rudolf Steiner beskriver dessa ytterligheter i bilden av epilepsi på ena sidan och hysteri på den andra. Som exempel på hur det andligt-själsliga inte riktigt kan förbinda sig med världen via det kroppsliga. Då finns det å ena sidan denna stockning i det kroppsliga och å andra sidan detta som går utåt som en lätt eskalerande tendens.

Rörelsemänniskan

den tredje polariteten. Ni kanske ser att man kan ställa in människan i detta, så utvecklades det av Walter Holzappel som hänvisade till olika områden:

Tänkandet, det själsliga kännandet och viljepolen. Det är mycket intressant! Först ser vi på bilden, hur tänkandet uppstår där vi är, relativt avstängda från världen. Sedan tittar vi på mellanzonen, det som väver mellan det inre och det yttre, i det själsliga området.. Slutligen kommer vi till handlingens värld, vi blir aktiva i världen genom vår vilja och handling, vi präglar in något av oss i världen. Vi ser hur olika människor är disponerade att handla på olika sätt. Någon är hela tiden tveksam och försöker skjuta upp beslut eller tycker att det är alldeles för jobbigt att göra som han tänkt. Den andra personen har redan gjort allting innan han har tänkt färdigt. Alla är vi disponerade på olika sätt i våra rörelser.

Å ena sidan finns en situation där all rörelse stelnar och står stilla. Jag hade i min klass en pojke som lämnades till klassen av sin vårdare, han ledde in honom i klassrummet och lämnade honom där. Och där stod han ända tills någon kom och hämtade honom. Ingen som helst impuls att röra sig själv. Man märkte också att för honom att lyfta handen var oändligt mödosamt.

Å andra sidan har ni barn som aldrig sitter stilla, som är helt och hållet överrörliga, som är så rörliga att de inte kan sitta still fem sekunder, de hoppar från bänken till fönsterbänken, till tavlan, ser någonting, kastar svampen, gör allting innan det hinner

tänka. Barnet kan inte avgränsa sig mot sinnesintryck, utan de är redan där. Vi kan vinna två saker ur denna tankebild ur en läkepedagogisk människokunskap.

En terapeutisk ansats

Å ena sidan lär vi oss att se på barnet i /ur/ ljuset av dessa kunskaper, vi kan hitta det i insikter, det som är karaktäristiskt för ett särskilt barn och forma en inre bild av barnet, för att alla människor lever i spänningsfältet mellan polariteter. Jag kan se att det hos ett visst barn finns en stark tendens åt en polaritet, eller att det går åt en annan ytterlighet, åt ett annat håll än hos mig själv.

Bara en liten anmärkning, punkt- och kretsmeditationen, som beskrivs i läkepedagogiska kursen, är själva instrumentet för att öva just det empatiska, att leva sig in var barnet befinner sig, hur det har det i förhållande till polariteterna.

Det andra som vi kan vinna ur detta sätt att se är den terapeutiska ansatsen. När vi ser att ett barn lever i en extrem polarisering, i en extrem situation, försöker vi få den terapeutiska ansatsen ifrån motpolen. Och i och med att vi försöker stärka motpolen så hjälper vi barnet att närma sig det som kan betecknas som mitten, som jämvikten. Det finns ju ingen absolut mitt. Mitten är inte fast och statisk utan den är rörlig och dynamisk. Om vi alla skulle befinna oss i fastlagd mittfåra skulle det vara mycket tråkigt här i livet. Våra olikheter beror ju på att vi befinner oss på olika sidor om denna mitt. På det sättet kan vi beundra andra människors underbara begåvningar å ena sidan, vi kan också ge oss in i svåra sociala konflikter och på alla sätt leva ut det som utgör den mångfärgade sociala mitten som vi lever i.

Ju mer levande, ju mer självständigt vårt tänkande och våra insikter kring denna människokunskap är, desto starkare har vi möjlighet att tillämpa det på barnet och att hitta rätt. Därför är det alltså inte bara teori som man tillägnar sig ur böcker, utan det är en levande kunskap som man på ett självständigt och innerligt sätt kan tillämpa. Ju mera skolad jag är på detta sätt och ju mera jag har övat mig på denna typ av insikt och kunskapande, desto större är också chansen att den bild, den bilden som jag gör mig av barnet, som uppstår i mitt inre av barnet, att det verkligen motsvarar verkligheten och inte bara är en föreställning om barnet.

Men jag har ju fortfarande inte fått min intuition på det här sättet.

Däremot har jag fått två bra villkor, ramfaktorer, för mitt yrkeskunnande, och eventuellt en metod. Här kan jag uppnå en inlevelseförmåga om ett barn eller en vuxen, här i kunskapsdelen kan jag förvärva ett inre vetande, en insikt om

människoväsendet. Men jag måste ju kunna erbjuda barnet eller den vuxne någonting, jag måste ju kunna ställa en handling till förfogande, en intuition som ska övergå till en handling.

Yrkeskunskap

När vi sitter i en konferens med lärare, terapeuter, vårdare och läkare och försöker få fram den här inre bilden av det barnet, så ser vi tydligt att den bilden har sin grund i det vi upplevt. Läkepedagogen får idéer om vad man kan hjälpa barnet med i vardagen. En som arbetar som verkstadsledare eller gör olika aktiviteter med barnet får säkert bra idéer och intuitioner ur den bild som relaterar till det som han eller hon gör med barnet, och en läkare kommer säkert att få intuitioner om medicineringen av barnet. Det spelar alltså en roll vilken yrkeskunskap vi har med oss.

En lärare som exempelvis ska lära ut akustik i en sjätteklass kan grubbla över vad han kan göra utifrån sitt ämne, för att ge ett rörelsehindrat barn upplevelser. Han kan fråga sig: Hur får jag det överrörliga barnet, det överaktiva barnet, till ro med medel ur akustiken med klang? Hur kan jag med hjälp av toner åstadkomma lite glömska hos det barn som lever med tvångstankarna att på fredag kommer mamma? På det sättet kan undervisningen bli läkepedagogisk och med allmänbildningens hjälp befrukta varje barns möjligheter.

Det som vi kallar infall och intuition uppstår ur de kunskapsprocesser och insikter som har blivit våra egna. Det hänger ihop med hur vi betraktar barnen, hur vi försöker leva oss in i dem. Men det hänger också ihop med vilka insikter och kunskaper vi förvärvat när det gäller den allmänmänskliga utvecklingen, hur dessa två komponenter kan integreras och föras in i yrkeskunnandet, intuitionen sker inte i blindo, antingen får man den eller ej.

Jag kan bara se vilka villkor som skapade en viss intuition i efterhand, se om jag har haft den rätta insikten och inlevelsen, det rätta betraktande av barnet och om jag satt in alla mina yrkesmässiga färdigheter på rätt sätt. På det sättet växer det fram en metod, en metodologi - läran om metoder. Så växer en metod fram som inte baserar sig på ett recept, så här är det och det här ska vi göra enligt stela handlingsmönster, utan jag har en metod som verkligen tar med alla dessa komponenter och som växer fram ur själva personligheten. Man berikas å ena sidan,

blir mer mogen och får näring ur denna process och å andra sidan kan man ge mycket mer till barnet, ungdomen eller den vuxne, som man har ansvar för. Vi kommer fram till synpunkter om hur vi själva kan följa upp våra handlingar.

Vällyckade situationer

I Holland finns det en man som heter Albert de Friess, han har grundat en undersökningsmetod som heter "Granska ditt eget arbete". Utgångspunkten är att ta vara på och undersöka svåra situationer som slutade väl. En kollega stod i en verkstad där ungdomar arbetade och väntade på en annan kollega. Plötsligt öppnas dörren och det kommer ut en bjässe och hotar att slå ner honom. Vad säger kollegan då? Utifrån sin kroppsstyrka kan han inget göra, han har inte en chans. Han säger: Ja du får slå mig, men vänta, jag ska bara ta av mig den här fina armbandsklockan. Pojken blev så förvånad, att han överhuvudtaget inte visste vad han skulle göra. När jag ser på situationen gjorde han precis det rätta. Var och en av oss kan ju försöka gräva lite för att hitta situationer där man gjorde det rätta och sedan undersöka villkoren och omständigheterna. Vad tänkte jag på, varför gjorde jag det riktiga, avstod från slagsmål eller destruktiva saker.

Personlighetskärnan som utgångspunkt

Personlighetskärnan, ett område som alltid är i utveckling hos läkepedagogen och socialterapeuten, befinner sig inom de ramfaktorer som behövs för att en bra intuition ska komma till. Den kärna som den enskilde kan finna, ung eller gammal, oberoende av ålder och erfarenhet. Viktigt är att inte överlåta detta åt framtiden, det måste göras här och nu, i varje yrkessituation. Barnet och den vuxne respekterar och upplever om någon ser på dem med sådan blick, märker om vi försöker förstå, känner av om vi ur eget bemödande och yrkeskunskap frågar oss vad som är riktigt. Då kommer de oss till mötes och vi kan kanske förstå det som Rudolf Steiner menade, när han sa att vi måste låta oss ledas av barnets väsen.

Det är inte vi som bestämmer vad vi ska erbjuda, det är förhållningssättet, att försöka se vem människan är, som gör att vi kan hitta rätt. Det beror inte på tillfälligheter om det lyckas, om jag är naturbegåvad eller inte, utan det beror på om

jag medvetet kan arbeta med dessa områden och gå in för att verkligen möta människan.

Muntlig översättning: Elisabeth Poignant

Nedskrivet av: Kerstin Hallenstam

Skriftlig bearbetning: Hélène Bohman-Blomqvist